

Sana-akrobatiaa alkoholiareenalla

Eero Saarenheimo

Esitellessäni viime aikoina perinteeseemme liittyneitä teoksia olen pannut merkille, että Suomen kansan ajatukset tuntuvat askaroivan tiiviisti kahden asian ympärillä. Toinen niistä on viina. Tälle toteamukselle saamme jälleen vahvistusta perehtyessämme uuteen slangisanakirjaan, joka rekisteröi nimenomaan nuoremman polven kielellisiä kiemuroita. Kysymyksessä on todella nykykieli, sillä se slangi, jota itse kouluaikanani joskus kaukaisella 30-luvulla puhuin, tuntuu uutta sanakirjaa selatesani kuuluvan stadin kielen esihistoriallisiin kerrostumiin.

Sanakirjan toimittaja huomauttaa esipuheessaan, että slangin puhuja on uutta luova ja verbaalisesti nokkela yksilö. Hän suhtautuu kieleen runoilijan tavoin, hän tuottaa uusia kuvia. Usein slangisanat ovat jonkinlaisia kiertoilmaisuja, kun jotakin vaikkapa hävettävänä pidettävää asiaa ei haluta sanoa suoraan. Siksi on selvää, että slangin käyttäjän suussa viinasanasto on rehevimmillään ja että sillä siis on huomattava osuus uudessa sanakirjassakin. Tosin se on vain näyttekokoelma, sillä kaikkia rönsyjä ei ole voitu ottaa siihen mukaan. Niinpä Suomen kansalla on humalassa oloa merkitseviä ilmaisuja huomattavasti enemmän kuin ne satakunta, jotka on kelpuutettu teokseen. Vähän on siinä muuten mukana sellaista, joka oli käypää parikymmentä vuotta sitten, kun Yleisradion järjestämässä kilpailussa näitä synonyymeja kerättiin tuhansittain. Tämä osoittaa vain, kuinka nopeasti slangi muuttuu.

Slangi on nimenomaan älyn leikkiä, sanallista akrobatiaa, ja kielisepot löytävät usein uudet ilmaukset kiinnittämällä huomionsa vain johonkin yksityiskohtaan kokonaisuuden sijasta. He toteuttavat pars pro toto -ajattelua. Kun Subrovka-pullossa on maarianheinän korsi, ruvetaan kohta puhumaan *heinävedestä* ja *korsivotkastasta*. Nordforsin pöytävii-

nin punainen suutulppa on tehnyt tästä rosésta *punapään*, *asemapäällikön* ja *junanlähettäjän*. Sisältönsä vuoksi Columbus-munalikööriä hellitään nimityksillä *munaus* ja *kanalasahti*. Sorbus ja pihlajanmarjaviini ovat tietysti raaka-aineen pääsiallisen käyttäjän mukaan *tilhiviinaa*.

Useat alkoholijuomien slanginimitykset ovat väännöksiä alkuperäisistä: Egri Bikavér, *erkin pikakivääri*; Champion-katkerö, *hamppari*, *samppoo*; Bacardi-rommi, *pakarinen*; Cabana-rommi, *pakana*; Gambina-cocktail, *kampi* (siitä johdettuna *veivi*); Rémy Martin -konjakki, *remu*, *rymy-eetu*, *remu-marttinen*; Dry Vodka, *raivovotka*; Herba-likööri, *turpa*; Triple Sec -likööri, *trippi* ja *tippuri*jne. Tähän samaan ryhmään voimme lukea myös valkoviinin Bordeaux Blanc, joka muuttuu *Porvoon lankuksi* ja *porton plankiksi* ja siitä edelleen *huoravedeksi*. Delfin-merkinen konjakki johdattaa nimellään meren maailmaan ja tulokseksi saadaan *kalanmaksäöljy*.

Monissa alkoholimerkeissä on varsinainen myyntinimi vaihdettu vain lempeämpään synonyymiin. Ei ihme, että Karhu-viinasta on tullut *nalle*, *otso* ja *mesikämmen*, vieläpä herttainen *töpöhäntä*. Linnaviini liittyy syntymäkaupunkinsa maisemiin, kun sitä kutsutaan *kakolaksi*. Tähkäviina on luontevasti vaihtunut *pehkuviinaksi* ja *ruisgrogiksi* ja Champion-katkerosta on tullut *sytytystulppa*.

Vain yhdessä tapauksessa olen pannut merkille, että pullon muoto on tarjonnut lempinimen aiheen. Kysymyksessä on de Luze & Fils -tehtaan tuottama konjakki, joka pullon pitkän kaulan vuoksi on saanut nimen *putkimies* ja sitten ilmeisesti jonkin tuhman mielikuvaketjun kautta muuttunut *vanhanpiian konjakiksi*. Etikettien tähdet ovat myös antaneet suorat vihjeet nimeämiselle: kolmen tähden jaloviina on luonnollisesti *kapteeni* ja kolmen leijonan viski *kenraaliviski* tai *simelius*. Pian kai siitä tulee puolustusvoimien uuden komentajan kaima eli *sutela*.

Herkimmin tuntuvat slangisepot innoittuvan etiketeistä. Vaakuna-viinan leijonankuva tekee siitä *kippurahännän* ja *leijonakantisen*. Vaakunalintu on antanut aiheen ristiä Monopol-konjakki *harakkaviinaksi*. Finlandia-votka on *poroviinaa*. Vanhan etikettinsä mukaisesti Koskenkorvaa on ryhdytty kutsumaan (paitsi tietysti *koskiseen* viittaavin

Karttunen, Kaarina: Nykyslangin sanakirja. WSOY, Porvoo 1979, 333 sivua

Vuorela, Toivo: Maassa maan tavalla. 2 000 suomalaista kansanviisautta. Kuvittanut Seppo Polameri. WSOY, Porvoo 1979, 408 sivua

Laine, Jarkko (toim.): Häijyjen ajatusten sanakirja. Otava, Keuruu 1979, 152 sivua

nimityksin) *latoviinaksi* ja *vakoviskiksi*. Rommietetin neekerinpää on antanut tulokseksi sellaiset nimet kuin *naamapuoli*, *halkinaama*, *silmäpuoli* ja *neekerinpuolikas*.

Tämän sanakirjan mukaan rommilla on nykyisin myös slanginimitys *rommeli* ja siitä johtuva *erämaan kettu* saksalaisen panssarikenraalin mukaan. Sanan kehitys osoittaa slangin muuttumisen vauhtia. Sodan aikana *rommeli* oli vielä *telaketju*, siis panssarivaunujen pakkasnestettä tai konekiväärien jäähdytysnestettä, josta yksinkertaisin kemiallinen tempuun erotettiin sprii juontitarkoituksiin. Toinen esimerkki. Sodan aikana oli kuollut se mies, joka oli pannut *monot vinoon*. Nykyslangin mukaan hän on juovuksissa, ja jos joku *panee monoa vinoon*, hän tanssii. Niin muuttuu maailma ja slangi.

Vaikka slangisanakirja ei puhukaan mitään sanojen taajuudesta ja käytön yleisyydestä, rohkenen kuitenkin panna merkille, että ilmeisesti elintason nousun myötä sanan akrobaatit kieppuvat jo ns. "parempien" juomien ympärillä. Konjakin ja liköörin ohella varsinkin viski tuntuu olevan suosittu kohde. Vat 69:n slanginimi *paavi* liittyy hiljattain kiertäneeseen kaskuun *paavin puhelinnumerosta*, mutta onpahan se myös sähköalan suosiossa: *sähkömiehen liemi*, *volttiviina*. Ballantine on paitsi *ballaati* myös *palanpaine* ja *Black & White rotuerottelu*. Ja niin rakkaaksi on viski käynyt, että maidollekin on jouduttu keksimään sellaiset uudet nimet kuin *apila-*, *navetta-* ja *niittyviski*.

Noteeraan vielä joitakin kielenkäytön uutuuksia. *Pitkäripainen* saattaa pian olla *popkauppa* tai *herkkurake*, *Kanarian saarten matkat* jäänevät syrjään, kun ruvetaan menemään *dieselkursseille*, olut voi muuttua *ohrapirtelöksi* ja *kankkusensijasta* aletaan potea *potturuttoa* ja *lasirokkoo*. *Puliukoille* ja heidän *remmeilleen* on niin ikään tarjolla runsaasti uutukaista sanastoa.

Kun slangisanasto lienee nimenomaan nuoremman väen kielikielipeppä, on Toivo Vuorela varttuneemman väen viisautta peräämässä. Hänen koelmansa on hauskaa luettavaa, ja mielellään panee merkille, että suomalaiset ovat mietiskelleet aivan samoja asioita kuin muutkin kansat. Niinpä esimerkiksi Italiassa on sellaisenaan käytössä sanonta, jonka Vuorela tarjoilee joroislaisena kiteytyksenä: "Autä Jumala ystävästä, vihamiehistä selviän itsekin!" Orimattilan mies puolestaan toteaa: "Mitäs työtä niin ahnehtii, pysyyhän sitä köyhänä vähemmälläkin." Muistaakseni itse Tuomas Akvinolainen on pukeutunut saman ajatuksen

muotoon: "Ei työmies ole köyhä sen takia, että hän tekee työtä, mutta hän pysyy köyhänä sen vuoksi, että tekee työtä." Samaa sosiaaliseen todellisuuteen viittaa myös Rovaniemeltä tavattu viisaus: "Ennen viina jäätyy kun piika paleltuu."

Ilmeisesti Suomen kansa tuntee hyvin juoponsa: "Juota mies juovuksiin, jos tahdot tapoja tietää." "Ei juopuneelle sanoja kannata haaskata." "Mikä on selvänä mielessä, se juopuneen kielessä." Kaikki tämä vaikuttaa yleismaailmalliselta viisaudelta niin kuin toteamus: "Yksi ryyppy on paras, kaksi paljon, kolme vähäsen." Siihen viittanee myös ranskalainen sanonta, jonka poimin Jarkko Laineen kokoelmasta: "Vain ensimmäinen pullo on kallis."

Ilmeisesti Vuorelan julkaisemassa kansanviisauksessa on jotakin nimenomaan meidän omien juomatapojemme heijastumaa. "Täytyy huutaa, ettei viina hukkaan mene." "Kielsi vanha Väinämöinen humalassa huutamasta, viinassa viheltämästä." Eräänlaista rehvastelua on tokaisuissa: "Kohmelossa on parempi olla kuin aivan viti selvänä." "Kaikkihan ne humalassa huutaa, vaan se mies, joka pohmelossa rallattaa." Meillä on juoppoa mielellään verrattua sikaan, mutta Isojoelta peräisin oleva sanantapa panee asioihin logiikkaa: "Kuka sian on juovuksissa nähnyt?"

Vuorelan viisauksien rinnalla voi mielikseen tutustua myös Jarkko Laineen keräämiin häijyihin ajatuksiin, joita hän on koonnut sekä nimetyiltä viisailta että nimettömiltä kansanajatteliijoilta. Ei tässäkään kokoelmassa ole viinaa voitu välttää, mutta vielä häijyimmiltä tuntuvat raittiuteen liittyvät pohdinnat. John Bangs: "Vaikka ihminen on jo 90-prosenttisesti vettä, ei raittiussväki kuitenkaan ole tyytyväinen." Mark Twain puolestaan lisää: "Vesi ei ole vahingoksi kenellekään, jos sitä nauttii kohtuudella." Suomalainen sananparsa toteaa, että "raja se on raittiudellakin", ja tiivistää ajatuksen seuraavasti: "Vettä kun juo ja lunta syö, niin ei pierukaan haise."

Suomesta on peräisin seuraava totuuden rae: "Ei viina voimaa anna mutta lisää rohkeutta." Kiinalainen puolestaan sanoo alistuneesti: "Punanenäisen miehen ei tarvitse olla juoppo, mutta juopoksi häntä aina sanotaan." Totuuden siemen saattaa kätkeytyä myös amerikkalaisen ajattelijan pohdintaan: "Ei viina miestä hunningolle vie, vaan viinan hinta." Jos tämä toteamus hieman koskettaakin Alkoa, voi liike omasta puolestaan antaa asiakkailleen ohjeeksi suomalaisen tokaisun: "Juo viinaa, älä mieltäs!"